

In memoriam Miguel Azaola

Luis HARANBURU ALTUNA

Joan den Irailaren 8an zendu da 90 urterekin, Alcalá de Henaresko hirian, José Miguel Azaola bilbotar idazle euskaltzalea. Beste meritu eta dohain askoren artean *EGAN* aldizkari honen sortzaile eta eragile nagusienetakoa izatearena dagokio.

José Miguel Azaola Bilboko Abandon sortu zen 1917 urtean. Hamahiru urterekin idatzia zuen bere lehen liburua, sorterriaren historia laburra osatuaz; hartaz gero liburuen munduari atxikirik bizitu zuen bere bizitza oparo eta aberatsa.

Bilboko Licenciado de Poza Institutuan batxilergoa ikasi ondoren Salamancako unibertsitatean burutu zituen Zuzenbide ikasketak, ondoren Madrid eta Friburgon eginaz doktoradutzako ikasketak.

Gerla aurreko urte azkarretan *Alea* izeneko kultur taldearen sorreran hartu zuen parte Blas de Otero, Gustavo de Maeztu eta Lauxetarekin batera. *Hermes* izeneko aldizkariaren euskarazko jarraipena burutu nahi izan zuten beste zenbait egitasmoen artean, baina Gerla Zibilaren kariaz bertan behera gelditu ziren guztiak.

Gerlak eztanda egitean Azaola Euskal Herririk kanpo aurkitzen zen eta Suizan kokatu zuen bere egoitza, Friburgoko hirian, hain zuzen. Bertan eman zituen sei urte eta ezkondu ondoren itzuli zen sorterrira, 1942.ko urtean Donostian bizitzen jarriaz. Urte beltz eta tamalgarri haletan jakin zuen hala ere bere kultur gose-egarriari bide egiten eta Donostian berehala saiatu zen beste kultur eragileekin elkartzeko: Jose de Arteche eta Carlos Santamaria izan zituen, besteren artean, lankide. Giro arrotz hartan jakin zuen Azaolak lan premia-

zkoenei ekiten eta horrela sortu zuen beste batzuekin batera 1947 urtean EGAN aldizkaria, laister Amigos del País elkartearen babesean jarriko zuena.

Gerla osteko Donostia zurbilean Carlos Santamariak antolatu bide zituen Katolikuen elkarteratze internazionalen eta Miguel Azaola buru belarri sartu zen beraiek bultzatzen. Jadanik, bestalde, nabaria zen Azaolaren europazaletasuna eta Donostiako Ateneoaren baitan Europari buruzko ekitaldiak antolatu zituen. Donostiako bere egonaldian PAX izeneko editorialarekin kolaboratu zuen eta LAR izeneko beste aldizkari bat ere sortu zuen.

Donostiatik Madridera joan zen bizitzera eta Instituto Nacional del Libro izeneko erakundean hasi zen lanean eta *International Board on Books for Young People* izeneko erakundearen buru izatera heldu zen, ilburuen munduan buru belarri sartuaz. Unescoren baitan hasi zen lanean eta Parisera aldatu zuen bere egoitza 1963 urtean.

Europazale goiztarra

Miguel Azaolaren nortasuna ulertezina da Europarenganako bere gogoak kontutan hartu gabe. Bere ikasketak Suizan bukatu izanak eta gero gerlaren kausaz Friburgen bizi izan beharrak Europaren ezagutza are sakontzera eramanean zuen. Europaren une politiko larrienak bizitu izan zituen gertutik eta gero UNESCOko talaiatik Europa berria eta bateratua jaiotzen ikusten aukera ezin hobea izan zuen. Esan daiteke bere ideologia politikoa orobat Europari atxikirik gauzatu zuela. Federalismoaren aztarnak Suizan jaso zituen lehenik eta II Gerla osteko Alemaniaren eraikuntza ere gertutik jarraitu zuen. Bietan, Alemanian eta Suizan, alegia, gauzaturik eta frogaturik ikusi ahal izan zuen paradigma federalista. Espainiaratzean berekin dakar Europaren ereduak eta bertako federalismoaren modeloa, eta bide horretatik ikusiko du Euskal Herriaren kokagunean Espainiaren baitan.

Goiztar ibili zen, ordea, Migel Azaola eta Francoren erregimenean ezin pentsatua zen federalismoaren aldeko joera. Hala ere, Azaolak ez du etsiko eta bere lan teoriko eta artikuluetan behin eta berriro entseiatuko da demokrazia eta federalismoaren aldeko egina-halean.

Europako pentsamolde humanisten aldarri ere izan zen gure

artean, Azaola. Esistenzialismo kristaua Mounier pentsalariaren ildotik jaso zuen, eta Carlos Santamariarekin batera saiatu zen euskal elizaren haize berriak hedatzen.

Euskaltzale kritikoa

M. Azaolak Euskal Herriari buruz osatu zuen lanik garrantzitsuena *Vasconia y su Destino* izeneko liburu erraldoia da (1972). Inoiz Euskal Herriari buruz egin den lanik garaiena litzateke zenbaiten usteetan, eta, geure aburuz, Euskal Herriari buruzko lehen entsegu jenerala da, inolaz ere. Euskal historiaren begirada kritikoa burutzen da bertan, foruen izaerari bere modernotasunean ikusiaz eta Euskal Herriak Europan duen tokia aditzera emanaz. Lan erraldoia eta ezin zuzenagoa, datuetan oinarritua eta antropologia kulturalaren aitzindari. Azaolaren entseguak, ordea, ez zuen izan behar adinako arrakastarik; trantsizio politikoaren atarian argitaratu zen eta gara denbora zurbil haietan nekez entzuten ziren Azaolarena bezalako ahotsa solte eta kritikoak. Federalismoaren bidea urratu gabeko bidea suertatu zen Franco hildakoan, eta gerora ere nazionalistak gehiago jo dute Konfederalismoaren bidetik, eta ez Azaolak adieraziriko federalismoaren ildotik.

Politikaren grina bazuen ere, Azaola ez zen inoiz partidu gizona izan eta bere militantzia bakarra Europaren aldeko mugimendua izan zen. Hala ere euskaltzale bezala nabarmendu zen bere bizi guztia zehar eta, euskal nazionalismoaren zenbait joerekin kritiko agertu bazen ere, behin eta berriro ekin zion euskararen defentsari; bera izan zen Jose de Arteche idazlea eta Patxi Unzurrunzaga editorearekin batera Salvatore Mitxelenaren *Arantzazu Poema* eta Orixeren *Euskaldunak* argitaratzeko bidea urratu zuena.

EGAN aldizkari hau ere bere ekimenari zor zaio eta bera izan zen euskararen aldeko pausu labur, baina garrantzitsuak eman zituen lehena. Zorretan dago euskal kultura Miguel Azaolarekin, eta 2001 urtean Eusko Ikaskuntzak "Manuel Lekuona" sariarekin omendu bazuen ere, ez da oraino kitatu Euskal Herriak zor dion ospea eta esker ona.

Idazle oparoa izan zen Azaola eta artikulugile dotorea; "El Correo" eta "El país" egunkarietan dozenaka artikulua argitaratu zituen

eta ez legoke gaizki, bere heriotzaren samina arintze aldera, bildu eta argitaratuko balira.

Azaola, bestalde, M. Unamunoren irakurle eta ikerlea izan zen eta hari buruzko lanak ez dute parekorik Unamunoren pentsaera ezagutzerakoan. Baina, Azaola musika eta arte kontuetan ere aditua zen oso; erudituen ezagueraz idatzi zuen musika lirikoaz.

Miguel Azaola oso gizon bakana izan zen euskaldungoaren baitan. Bakana eta bakartia. Liberala zen izaeraz eta pentsaeraz, liberalismoa gorrotatu duen herri honetan, hargatik, agian, ageri zaigu hain bakarrik eta sotil. Euskaldun erraldoia izan zen, baina mediokreen erresumak ez zuen onartu; dotoregia zen, agian edo eta... libreegia.

Miguel Azaola fededuna zen eta kristaua; jaso beza zeruak bere gogoa.